

УДК 351.74(477)

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ПРАВООХОРОНЦІВ В НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ

Руколайніна І. Є.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративної діяльності ОВС
Харківського національного університету
внутрішніх справ

Анотація: Стаття присвячена висвітленню проблемних питань щодо особливостей формування правової культури правоохоронців у навчальних закладах системи МВС України. Розглядаються, як в широкому, так і в більш вузькому сенсі прогалини щодо формування культурних цінностей у навчальних закладах системи МВС України.

Ключові слова: органи внутрішніх справ, правоохоронці, культура, професійна спрямованість, виховання культурних цінностей у навчальних закладах системи МВС України.

Аннотация: Статья посвящена рассмотрению проблемных вопросов относительно особенностей формирования правовой культуры в учебных заведениях системы МВД Украины. Рассматриваются как в широком, так и в более узком смысле провалы по формированию культурных ценностей в учебных заведениях системы МВД Украины.

Ключевые слова: органы внутренних дел, правоохранительные органы, культура, профессиональная направленность, воспитание культурных ценностей в учебных заведениях системы МВД Украины.

Annotation: Article is devoted to problematic issues in relation to the features of formation of legal culture of law enforcement officers in educational institutions of the MIA of Ukraine. Considered both in a General and in a more narrow sense of the gaps in the formation of cultural values in the educational institutions of the MIA of Ukraine.

Key words: police, law enforcement, culture, professional orientation, education of cultural values in the educational institutions of the MIA of Ukraine.

Розгляд проблемних питань щодо розбудови культурних цінностей в органах внутрішніх справ України, яка є важливим внутрішнім базисом успішного розвитку і функціонування системи ОВС України в цілому.

Йдеться, зокрема, про методологічне значення концепцій розвитку науки всесвітньо відомих фахівців з адміністративного права та процесу, філософії права, історії та культурології права зокрема: А. Кребер, К. Клакхон, А. Гелен та інших, які не тільки розвинули, але й суттєво оновили культурно-традиційні наукові уявлення у цій галузі. Тому не буде перебільшенням сказати, що сьогодні без урахування та аналітичного розгляду їх наукового внеску не може обійтись жодна серйозна праця з методології адміністративно-правової науки, історії та культури.

Метою статті є висвітлення проблемних питань щодо розбудови культурних цінностей у навчальних закладах системи МВС України. Визначені на сучасному етапі явища правової культури, яка повинні мати загальнопедагогічне значення у навчальних закладах системи МВС України. Вчені та практики минулого у своїх наукових працях приділяли увагу розгляду теоретичних і методологічних засад культурного виховання, що пов'язані із підвищенням його ефективності. Такі дослідження мають безсумнівну теоретичну і практичну значущість, однак вимоги сьогодення та необхідність подальшого реформування системи культурного виховання правоохоронців у органах внутрішніх справ України потребують постійного розвитку зазначеного наукового напрямку.

Поняття «культура» розглядається як специфічний спосіб організації та розвитку людської життєдіяльності, представлений у продуктах

матеріальної та духовної праці, системі соціальних норм та установ, духовних цінностях, сукупності ставлення людини до природи, інших людей і самої себе. Культура виступає як основа розвитку людської індивідуальності, особливості, що втілює загальнолюдські цілі й устремління, тобто вселюдський сенс. Поняття «культура» є фундаментальним. Йому постійно приділяють увагу філософи, історики, соціологи, юристи, культурологи. Кожен із вчених свого покоління бачить щось своє у цьому терміні, але всі вчені згодні, що культура виражає глибину і незмірність людського буття. Кожен дослідник звертає увагу на одну зі сторін цього феномену, а тому існують різні підходи до визначення її сутності. Культурою вважають синонім інтелектуального, морального, естетичного, розумового народження людини у процесі її історичної еволюції. Культура тлумачиться як друге народження (вдосконалення) людини, що проходить крізь усе її життя, пов'язане з обробкою суспільства, його організації та утворення. Культура виражає глибину духовної ідеології людини, духовної праці, духовних цінностей.

Культура виступає як основа розвитку людської гідності, особистості, життєдіяльності групи, суспільства у цілому; вона є специфічним способом буття людини, має свої просторово – тимчасові межі; розкривається через особливості поведінки, свідомості й діяльності людини так само, як і через речі, предмети, твори мистецтва, знаряддя праці, через мовні форми, символи й знаки.

У межах загальної культури особи, як носія різноманітних соціальних цінностей та учасника широкого кола суспільних відносин, виділяють такі структурні компоненти, як економічна, політична, етична, психологічна. Інтелектуальна, інформаційна, правова культура тощо, які є певними спектрами розуміння загальної культури.

Виходячи з потреб правової роботи, професійної спрямованості правоохоронців, найбільшу актуальність становить спрямованість правової культури у міліції, як окремої соціальної групи, яка характеризується наявністю особливої системи цінностей, традицій, особливістю роботи, менталітету, правосвідомості та рівня сформованості правової культури, специфікою свого призначення при виконанні службових обов'язків, підвищеним почуттям обов'язку перед державою.

Отже на сучасному етапі правова культура повинна мати загальне значення, оскільки вона є обов'язковим елементом навчання, виховання й освіти кожної людини нашої держави, незалежно від обраної професії у майбутньому [1, с. 7-8]. Підкреслимо, що саме правова культура є стійким об'єднанням інтелектуально-емоційного, морально-вольового й особистісного компонентів, які цілісно впливають на формування правосвідомості і правових переконань кожного правоохоронця.

Підвищена вимогливість до високого рівня правової культури та свідомості офіцерів завжди спостерігалася у поглядах науковців, державних діячів, представників громадських об'єднань, набуваючи своє обґрунтування у складності тих завдань, які постають перед ними та від ефективності вирішення яких залежать перспективи розвитку суспільства.

Моральний дух, дисципліна і боєздатність підрозділів органів внутрішніх справ безпосередньо залежать від особистих якостей офіцера, їх компетентності, рівня сформованості правової культури. Таким чином, діяльність органів внутрішніх справ України як у мирний, так і у воєнний час суворо регламентована законом України «Про міліцію» та іншими нормативно-правовими актами, а в обов'язки як офіцерського, так і рядового складу входить не лише дотримання ними самими правових приписів, але й вимога виконання підпорядкованими їм складу офіцерів.

Формування правової культури у правоохоронців багато у чому пов'язано з процесом правової соціалізації. У процесі правової соціалізації формується особа кожного правоохоронця, відбувається його адаптація до нормативних вимог, що визначають умови й особливості міліцейського життя. Адаптація до умов міліцейської служби майбутніх правоохоронців здійснюється у вищих навчальних закладах системи МВС України. На цьому етапі правової соціалізації курсант набуває певних правових статусів і засвоює їх: курсант, підлеглий, днювальний, командир групи, командир підрозділу тощо. Освоєння цих статусів, прийняття військово-правових цінностей як власних сприяють формуванню особливого рівня правової культури.

Після присвоєння курсантові офіцерського звання процес правової соціалізації не припиняється. Міліцейська служба, як соціальний інститут, соціалізуючи впливає на офіцерський склад. Офіцер включається у нову мікро- і мікрогрупи, засвоює нові соціальні ролі і правові статуси: командир, начальник, курсовий, днювальний, черговий тощо. Підсумком правової соціалізації офіцера є формування специфічних особових якостей, необхідних для повноцінного виконання ним

обов'язків, пов'язаних із забезпеченням захисту держави [2, с. 5-6].

Велику роль у формуванні правової культури у правоохоронців відіграють традиції та династії. Під правовими традиціями правоохоронців слід розуміти ті, що історично склалися і передаються з покоління у покоління професійні і моральні правила, що стали звичаєм для поведінки офіцерського складу у бойовий і в мирний час, які закріплені у нормах права. Правові традиції у правоохоронців сприяють формуванню єдності і згуртованості офіцерського складу; приписують молодим правоохоронцям чітко дотримуватися встановлених правил і норм поведінки; вимагають очищення рядів правоохоронців, які не дотримують або порушують традиції, сприяють збереженню чистоти рядів правоохоронних органів; нормативно закріплюють найкращі надбання та династії минулих поколінь правоохоронців.

Важко переоцінити вплив правового виховання правоохоронців на формування та підвищення рівня їх правової культури. Правове виховання є цілеспрямованою діяльністю щодо трансляції правової культури, правового досвіду правових ідеалів і механізмів вирішення конфліктів у суспільстві від одного покоління до іншого. Правовим вихованням охоплюються всі категорії правоохоронців. Зазначено, що від того, як поставлена робота щодо правового виховання з правоохоронцями, значною мірою залежить її ефективність у цілому. Це пов'язано з тим, що офіцерський склад постійно займається навчанням і вихованням підпорядкованих рядових офіцерів і несе відповідальність за всі сторони їхнього життя. Тому офіцери повинні бути не лише самі прикладом бездоганного дотримання вимог чинного законодавства України, Присяги, статутів, але й домагатися цього від підлеглих.

З метою підтримання належного рівня правової культури правоохоронців потрібно постійно вдосконалювати систему правового виховання серед особового складу правоохоронців. Насамперед, звернути увагу на правове навчання, правову відповідальність, пропаганду, правове інформування, юридичну практику, безпосередню реалізацію права і самовиховання. Безпосередньою метою правового виховання є накопичення правових знань офіцерського складу, а кінцевою метою – підвищення рівня їхньої правової культури задля досягнення результату. Досягнення цієї мети сприятиме зміцненню військової дисципліни й підвищенню бойової готовності офіцерів правоохоронних органів України.

Таким чином, правоохоронці є носіями культурних цінностей у сфері права та своїми діями, рішеннями, манерами поведінки впроваджують не просто культуру, а цілу низку правових цінностей, що перебувають під охороною права: життя, честь, гідність кожної людини, справедливість, свободу, недоторканість та захист держави тощо. Отже для майбутніх правоохоронців наявність високого рівня правової культури є необхідною умовою якісного виконання професійних обов'язків.

Такий високий рівень правової культури навчання у ВНЗ МВС України є новим і про її результати

говорити зарано, однак можна цілковито стверджувати, що курсанти, які навчалися за такою схемою більш придатні до подальшого проходження служби в органах та підрозділах ОВС України. А значить, культурні цінності у системі освіти посідають провідне місце, оскільки відіграють значну роль у процесі становлення і розвитку кожної особистості людини [3, с. 65-66].

Взагалі поняття «культура» є фундаментальним. Культура виражає глибину і незмірність людського буття. У тій мірі, у якій невичерпна і різнобічна людина, багатогранна і багатоаспектна правова культура.

Поняття «культура» відображає рівень матеріального і духовного поступального розвитку людства. Право є надбанням духовної культури суспільства. Правосвідомість – передумова і складова частина правової культури. Правова культура суспільства – це позитивна якість розвитку правового життя суспільства, що забезпечує його стабільність, подальший прогрес. Якість розвитку правового життя суспільства пов'язано з такими його атрибутами, як правова ідеологія, правотворчість, законодавство, законність, правопорядок, інститут прав людини, правозастосовна діяльність. Правова культура суспільства включає в себе всі досягнення правового життя суспільства, що характеризує її ціннісний зріз, рівень розвитку, досконалість у загальному контексті соціального прогресу. Наприклад, наявність Конституційного Суду в Україні, участь України в міжнародних пактах з прав людини, приведення законодавства у відповідність з ними – показники зростання правової культури українського суспільства. Правова культура особистості – це позитивна якість розвитку правового життя особистості, що забезпечує необхідний рівень знання права, розуміння його соціальної цінності, вміння користуватися своїми юридичними правами, усвідомлене виконання своїх юридичних обов'язків [4, с. 42-43]. Правова культура особистості передбачає оволодіння необхідним і достатнім рівнем знання права, оскільки право знати все не в змозі навіть юрист-професіонал. Певний мінімум знання права – передумова правової культури. Кожна людина повинна знати свої основні права і обов'язки, пов'язані з здійсненням їм у суспільстві своїх постійних соціальних ролей (пасажир, покупець, найманий працівник, платник податків тощо).

Допомога в заповненні прогалів у юридичних знаннях покликана надавати представники юридичної професії. Правова культура особистості передбачає розуміння соціальної цінності права, суспільні відносини, що протистоять анархії і сваволі у цих відносинах, що сприяє досягненню миру і злагоди в суспільстві.

Культура тлумачиться як друге народження людини, що проходить крізь усе її життя, пов'язане з обробкою землі – «культура», або з образом чогось світлого – «освіта». Соціологічний підхід трактує культуру як чинник організації й утворення життя суспільства.

Поняття «правова культура» розглядається багатьма вченими: філософи, аксіологи, соціологи, історики, культурологи. Кожен дослідник звертає увагу на одну зі сторін цього феномену, а тому існують і різні підходи до визначення її сутності [5, с. 4]. Для кожного це щось своє, і іноді дуже тяжко тлумачити те, що по суті є феноменом для кожної людини окремого бачення. Проте, всі розуміють важливість розвитку цього напрямлення, тому що основою розвитку індивідуальності, особистості, життєдіяльності, поведінки, буття людини – є основа розвитку правової культури в цілому.

Отже не можна не погодитись, що саме інтегративний підхід до розуміння культурно – правових цінностей і є тим здобутком цивілізації, який уособлює у собі зусилля попередніх дослідників та вчених права і виводять сучасну правову культуру на якісно новий, наповнений гуманістичним змістом, рівень у теоретико – правових дослідженнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Оніщенко Н. М. Сприйняття права в умовах демократичного розвитку: проблеми реалії, перспективи: Монографія / Відп. ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученко. – К.: ТОВ «Вид-во «Юридична думка», 2008. – С. 12.
2. Правовий звичай як джерело українського права IX-XIX ст. / За ред. І. Б. Усенка. – К.: Наукова думка, 2006. – С. 9.
3. Бачинин В. А. Морально-правовая философия. – Х.: Консум, 2002. – С. 171.
4. Шишко В. В. Культурологічні аспекти правотворчості: Монографія. – Львів: Львівс. держ. ун-т внутрішніх справ, 2006. – С. 57.
5. Сигалов К. Е. Вектор права // История государства и права. – 2007. – № 6. – С. 6.